

A TÖMEGTURIZMUS ÉS A TENGERPARTI NYARALÓHELYEK EMELKEDÉSE ÉS BUKÁSA

BEVEZETÉS

A tömegturizmus első példájának fejlődése – amely a nagy-britanniai ipari munkásosztályban következett be – a társadalmi tevékenység kivételesen újszerű formája volt. A turisztikai érdeklődés tömeges fejlődése az észak-angol ipari városok mellékutcaiban indult el. Miért jutott ez az ipari munkás réteg arra a gondolatra, hogy ha rövid időre elmennek egy egészen más helyre, az a társadalmi tevékenység megfelelő formája? Miért fejlődött a báméskodó turizmus az észak-angliai iparban dolgozó osztályban? Milyen tapasztalat-, gondolkodás- és érzékelésbeli forradalom vezetett a társadalmi gyakorlat ilyen újfajta divatjához?

A turizmus fejlődése az utazás demokratizálódását reprezentálja. Láttuk, hogy az utazás mindig is társadalmilag szelektált volt: egy relatív behatárolt elit számára volt elérhető és a társadalmi státusz jele volt. De a 19. század második felében széleskörű fejlődés következett be a vasúti tömegturizmus terén. A státuszkülönbségeket ekkor inkább az utazók különböző osztályai között vázolhattuk fel, mint azok között, akik tudnak, illetve nem tudnak utazni. Később megfigyeljük, hogy a 20. században az autó és a repülőgép hogyan tette még demokratikusabbá a földrajzi helyváltogatást. (Ld. Stauth és Turner, 1988: 521ff.). Ahogyan az utazás demokratizálttá vált, úgy jött létre az egyes *helyek* között az ízlés kiterjedt megkülönböztetése: hová utaznak az emberek, hogy tekintélyt, társadalmi jelentőséget szerezzenek? A turisztikai figyelem különböző jelentőséget tulajdonított az egyes helyeknek. Egy nyaralóhelyi „hierarchia” fejlődött ki; bizonyos helyeket úgy tekintettek, mint a tömegturizmus megtestesüléseit, ezeket megvetették és kigúnyolták. Jelentős különbségek voltak megállapíthatók a „társadalmi hangban” az amúgy hasonló helyek között. És néhány ilyen hely, a munkásosztály nyaralóhelyei, gyorsan a „tömegturizmus” jelképeivé váltak, mint a rossz minőség megtestesítői, ahol minden megvolt, amit a domináns társadalmi csoportok ízléstelennek, közönségesnek és otrombának tartottak.

Az ipari munkásosztály 19. századi tömegturizmusával és az ezt meghatározó turisztikai érdeklődés létrejöttével és fennmaradásával foglalkozó értekezések hajlamosak túlságosan általánosítani. A tömegturizmus fejlődését általában a „19. századi iparosodás” kifejezéssel indokolják (Ld. Myerscough, 1974, például). Az iparosítás különösen fontos szempontjainak sokkal precízebb tárgyalása mellett figyelmet kell fordítani a tengerparti nyaralóhelyek fejlődésére, hiszen ez semmiképpen sem volt magától értetődő. A fejlődés a 19. századi iparosodás

különleges sajátágaiból és az új szokás elterjedéséből ered: a szórakozást az ipari osztályokra bomlott társadalomra szervezték és rendezték.

A BRIT TENGERPARTI ÜDÜLŐHELYEK NÖVEKEDÉSE

Európa-szerte egy sor fürdőváros fejlődött ki a 18. században. Eredeti céljuk gyógyászati volt: ásványvizet szolgáltatottak, melyet fürdésre és ivókúrára használtak fel. Egyáltalán nem világos, hogyan és miért kezdtek el hinni az emberek a víz gyógyító hatásában. Úgy tűnik, hogy az első angol gyógyfürdő Scarborough-ban jelent meg, amikor 1626-ban egy bizonyos Mrs. Farrow felfedezett egy forrást a strandon. (Ld. Hern, 1967: 2-3; és, sokkal általánosabban, Howell, 1974). Néhány évtized múlva az orvostudomány elkezdte támogatni a fürdőzés és a „kúra” jótékony hatásait. Számos más fürdő is fejlődött, mint Bath, Buxton, Harrogate, Tunbridge Wells és így tovább. Ezek feltehetőleg kihasználták az óriási mértékű tájékozatlanságot (mind a víz *lenyelésével*, mind a benne való *fürdéssel* kapcsolatban). Scarborough különleges volt, mivel ez nem csak egy fontos gyógyfürdő volt, hanem a tengerpart mellett is feküdt. Egy bizonyos Dr. Wittie kezdte el a tengervíz ivását és a benne való fürdést is hirdetni. A 18. században észrevehető emelkedés volt a tengeri fürdőzéseket illetően, mivel a fejlődő kereskedő és diplomás réteg elkezdett hinni szíverősítő hatásában. Akkor ezt csak felnőtteknek javasolták, kevésé kapcsolták össze a tengerpart és a gyerekek képét. A tengeri fürdés „megmártózást” – ennek jótékony hatását keresték – és nem „úszást” jelentett. Gyakran télen fürödtek (Ld. Hern, 1967: 21). Ezek a megmártózások a tengerben szervezettek és ritualizáltak voltak, és csak komoly orvosi feltételek mellett alkalmazták őket. A fürdésbe csak „kellő előkészítés és tanácskozás után” fogtak, mint a történész Gibbon megfogalmazta (Ld. Shields, 1990), és általában meztelenül vitték véghez. A part inkább a „gyógyítás” mint a „szórakozás” helye volt.

A gyógyfürdők társadalmilag viszonylag körülhatároltak tudtak maradni. A belépés csak annak volt lehetséges, akinek volt szállása, vagy bérelt ilyent az adott városban. Younger tömören összegzi ezt:

A 17. és 18. században a fürdőhelyek élete sok mindenben hasonlított egy tengeri hajó vagy egy télisportszálló életére, ahol a társaság kicsi és különálló, csakúgy, mint a modern tengerparti üdülőhelyeken, ahol az egyén elmerül a tömegben. (1973. 14-15)

Azonban, ahogyan a fürdőzés viszonylag egyre kedveltebb lett, a domináns társadalmi csoportoknak nehezebbé vált a belépés korlátozása. Nehézségeket okozott Scarborough-ban, hogy a kétféle funkciót is betöltött: gyógyfürdő és a tengerparti üdülőhely is volt. 1824-ben a gyógyfürdő helyét elkerítették, és vámsorompót nyitottak meg a „nem odavaló rétegek” miatt (Hern, 1967: 16). Pimlott összegzi a speciális tengerparti üdülőhelyek széleskörű fejlődésének hatásait, ahol a társadalmi korlátozásnak ezen formája nem volt lehetséges:

A tengerparti üdülőhelyek kapacitása másrészt korlátlan volt. Miközben a társadalmi

élet a gyógyfürdővárosokban szükségszerűen az ivócsarnokra és a fürdőkre koncentrálódott, és nem volt kielégítő lehetőség a közéletre, a tengerpart elég nagy volt ahhoz, hogy minden érkezőt elnyeljen és a társadalmi homogenitás kevésbé számított. (1947: 55)

A 18. század későbbi éveiben és főleg a 19. században a tengerparti üdülőhelyek gyors növekedésének egyik előfeltétele a tér, a hely volt. Nagy-Britannia kiterjedt partszakaszt birtokolt, melyet – a halászkikötők létesítésének kivételével – sok mindenre lehetett használni. A partot ráadásul nem lehetett kisajátítani, mivel annak – csakúgy, mint apály és dagály között a strandnak – a birtoklására a Korona volt feljogosítva (Ld. Thompson, 1981: 14).

Az ilyen üdülőhelyek fejlődése látványos volt. A 19. század első felében a parti üdülőhelyek gyorsabb népességnövekedést mutattak, mint a gyárvárosok. 2,56 %/év a 2,38%-kal szemben (Lickorish és Kershaw, 1975: 12). Brighton népessége fél évszázad alatt 7.000 -ról 65.000-re nőtt, főként azért, mert a régensherceg „a West End egy tengeri részleteként” divatossá tette (Ld. Shields, 1990). A 48 vezető tengerparti város népessége közel 100.000-rel nőtt 1861 és 1871 között; lakosságuk több mint duplájára nőtt a század végéig. 1911 körül kiszámították, hogy Anglia és Wales lakosságának 55%-a legalább egyszer volt a tengerparton és 20%-uk hosszabb időt töltött el ott minden évben (Myerscough, 1974: 143).

Több feltétel együttesen idézte elő a tömeges szabadidős tevékenység ezen új formájának gyors növekedését. Ezzel lépést tartva fejlődött a különleges városok újszerű szolgáltatásainak viszonylag specializált és egyedi koncentrációja és - ekkor még teljesen megelégedően - a turisztikai érdeklődés tárgyai.

Észrevehetően növekedett az ipari lakosság jelentős részének gazdasági jóléte. Az egy főre eső reál nemzeti jövedelem megnégyszereződött a 19. századra (Ld. Deane és Cole, 1962: 282). Ez lehetővé tette a dolgozó réteg számottevő részének, hogy megtakarításokat halmozzanak fel egyik vakációról a következőre (ebben az időben még nem volt jellemző a fizetett szabadság, mindenki maga gondoskodott nyaralásáról) (Ld. Walton, 1981: 252).

Ehhez hozzájárult még a gyors urbanizálódás, vagyis sok kisváros hihetetlenül gyorsan nőtt. 1801-ben a lakosság 20% -a élt városokban; 1901-ben 80%-uk. Ez rendkívül magas szintű nyomort és túlnépesedést idézett elő. Sőt, mi több, ezeknek a városoknak többségében nem volt közterületük, parkjaik, tereik (Ld. Lash és Urry, 1987: ch. 3). A régebbi városoktól eltérően a társadalmi osztályok között eléggé jelentős mértékű tartózkodási helybeli elkülönülés [szegregáció] jött létre. Ez döntő lépés volt a tipikus üdülőhely kialakulásában, amely arra épült, hogy az újonnan kialakult ipari városok *bizonyos részeiről* sajátos társadalmi csoportokat vonz. Az *Economist* 1857-ben a városi fejlődés tipikus mintáját így összegzi:

A társadalom egyre inkább afelé tendál, hogy osztályokra szakadjon - és nem csupán osztályokra, hanem helyi osztályokra, osztály kolóniákra.... Hajlamosak vagyunk arra, hogy az egyenlők társuljanak – bizonyos mértékben azokkal, akikkel hasonló a

gyakorlati *érdeklődésünk*, nagyobb mértékben azokkal, akikkel hasonló az ízlésünk és a kultúránk, leginkább azokkal, akikkel morálisan egyenlőnek ítéljük magunkat bármilyen is a valós mértékünk. (1857 június 20.: 669; és lásd Johnson és Pooley, 1982).

Ezért a 19. századi város egyik gazdasági, demográfiai és térbeli hatása az volt, hogy létrehozta az önszabályozó, dolgozó osztályközösségeket, olyan közösségeket, amelyek viszonylag függetlenek a szélesebb társadalom régi és új intézményeitől. Az ilyen közösségek fontosak voltak a munkásosztály szórakozási formáinak kifejlesztésében, melyek viszonylag izoláltak, specializáltak és intézményesítettek voltak (Ld. Clarke és Critcher, 1985).

A munka sokkal szervezettebb és rutinizáltabb mintájának növekedése vezetett a szórakozás racionalizálásának összehangolt fejlesztéséhez: „A napi munkaidő és a munka természetének változása miatt a szórakozás nagymértékű szabályozása történt meg,” (Cunningham, 1980: 147).

Főként az újonnan felemelkedő ipari munkahelyeken és városokban a munkát egy viszonylag időhöz és térhez kötött tevékenységként szervezték meg, elválasztva a játéktól, a vallástól és az ünnepléstől. A 18. és 19. század folyamán a munkát egyre inkább önmagáért értékelték és nem azért, mert a semmittevés ellentéte volt. Egyre több kísérlet irányult arra, hogy a munkát a feladatorientációtól az időorientáció felé mozdítsák el (ld. Thompson, 1967). Az indusztrialisták megpróbálták szigorú fegyelmet tartani az újonnan épülő munkaerő között (Pollard, 1965). Kemény és barátságtalan jelenléti és pontossági szabályokat vezettek be, számos büntetéssel és fenyegetéssel. Kampányokat indítottak az ivás, a véres sportok, az illetlen beszéd és a szünidő ellen (ld. Myerscough, 1974: 4-6; Cunningham, 1980: 3. fejezet az „ésszerű rekreáció”-ról). Sok vásárt elhagytak, és a Mindenszentek és a Bank of England-nél a szünnapok számát drámaian lecsökkentették. Az 1860-as évektől a szervezett rekreáción felhasználása a „csiszolatlan munkásosztály” civilizálására mind elterjedtebbé vált a munkáltatók, középosztálybeli reformerek és az állam köreiben (ld. Rojek, 1990: 2. fejezet). A leginkább kedvelt rekreáció tipikus formái a nevelési útmutatók, a torna, a kézműves mesterségek, a zenei gyakorlatok és a kirándulások voltak. A szegény városi gyerekeknek szervezett vidéki vakációk, csakúgy, mint a bimbózó ifjúsági mozgalmak által szervezett táborok a munkásosztály társadalmi szabályozásának elemei voltak, melyet az ésszerű rekreációt támogató mozgalom alapozott meg.

A munka részben racionalizálttá válása a munkaórák fokozatos csökkentéséhez is vezetett. A Parlament számos védelmező törvényt vezetett be a 19. század második felében. Különösen fontos volt a félnapos szabadidő jogának megszerzése, főként szombaton (Ld. Cunningham, 1980 5. fejezet). Phelps-Brown megjegyezte: „Annak elérése, hogy a munkahét nem haladja meg az 54 órát és félnapos szünetet is tartalmaz, egyedülálló volt a maga idejében és „la semaine anglaise”-ként ünnepelték.” (1968, 173; és ld. Cunningham, 1980; 142-5).

A hosszabb szünetek, egész hetes szabadságok elérésében az észak-angol és főként a Lancashire-i textilterületek játszottak úttörő szerepet (Ld. Walton, 1981). A gyárosok kezdték elismerni a „wakes week”-eket mint a szabadság szabályozott formáit, amelyeket valójában becseréltek a sokkal szabályozottabb jelenlétre a munkában az év további részében: „előnyösebb volt teljesen bezárni egy malmot a szokásos ünnepeken, mint állandó megszakítással egész nyáron, és voltak előnyei annak, hogy bizonyos megegyezés szerinti időszakokba ütemezték be a szabadság kiadását” (Walton, 1981: 255).

Néhány munkaadó kezdett a rendszeres szabadságra a hatékonyság növelésének eszközeként gondolni. A szabadság fokozatos kiterjesztése a 19. század közepétől ugyanakkor magának a munkaerőnek (és kiváltképp annak gazdagabb csoportjainak) az ellenállását is kiváltotta: ők az ilyen szokásokban a rekreáció autonóm fejlődésének az útját látták. Leonard Horner gyári felügyelő a szabadság fennmaradását szokásnak tulajdonítja inkább, mint a „nagyvonalúságnak a főnökök részéről” (Walton, 1978: 35). A szabadidős tevékenységek különösen szignifikáns ismertetőjele azok kollektív jellege volt. Walton úgy érvel, hogy a „wakes week”-eken „mint karácsonykor, húsvétkor, pünkösdkor, a szokás azt diktálta, hogy a szabadságokat *en masse* ünnepeljék az egész közösséggel együtt” (1978: 35). Az 1860-as évektől az „éber hetek” főként a szokásos tartózkodási helytől távoli területekre, tengerpartokra irányuló kirándulásokat foglaltak magukba (ld. Walton és Poole, 1982).

A 18. század végén és a 19. század elején bekövetkezett egy, a „romantikus mozgalommal” kapcsolatban álló értékváltás. A hangsúlyt az érzelmek és a szenzáció intenzitására, inkább a költői titokzatosságra, mint az intellektuális világosságra és az egyéni hedonisztikus kifejezésre helyezték (ld. Feifer, 1985: 5. fejr. 'The Romantic' tourist, valamint Newby, 1981). A brit romantika főpapjai Shelley, Lord Byron és Woodworths voltak. A romantika hatásaként azt sugallták, hogy valaki érezheti és kedvtelésből nézegetheti a tájat, a természeti világot - az egyéni szórakozást tehát az impresszív fizikai látvány megbecsüléséből eredeztették. A romantika eredményeként az újonnan felbukkanó ipari városok lakói hasznát tudtak húzni abból, hogy rövid időre elmennek megnézni a természetet. A romantika nem csak a „látványturizmus” fejlődéséhez vezetett, hanem a pompás fekvésű tengerpart nagyra értékeléséhez és a tengeri fürdőzés bátorításához is. „természet” egészségmegőrző hatásában való hitben bekövetkező fejlődést akkor érthetjük meg, ha tekintetbe vesszük a gyakori rossz időt és azt a tényt, hogy a legtöbb fürdőző meztelen volt, mivel nem volt még megfelelő fürdőöltözet a 19. század elején. A 19. századi turizmus nagy részét a „tenger”-re mint természeti jelenségre és ennek feltételezett egészségmegőrző tulajdonságára alapozták (ld. Hern, 1967: 2. fejr.; Walton, 1983: 2. fejr.; Feifer, 1985: 216).

A tömegturizmus növekedésének további előfeltétele a jelentősen javuló közlekedés volt. A 18. század végén 3 napig tartott Birmingham-ból Blackpool-ba utazni. Még a Manchester-ből Blackpool-ba való kirándulás is egy teljes napig tartott. Csak Brighton volt postakocsival elfogadhatóan ellátva. 1830 körül 48 kocsi közlekedett

naponta London és Brighton között és az utat 4.5 órára csökkentették (ld. Walvin, 1978: 34). De volt két fő gond a postakocsis utazással. Az első, hogy a legtöbb út nagyon rossz állapotban volt. Csak az 1830-as években készített az útalap elfogadható nemzeti hálózatot, aminek a hatására az utazási idő drámaian lecsökkent. Másodszor, a postakocsis utazás nagyon drága volt, körülbelül 2.5-3 penny-be került mérföldenként. Richard Ayton megjegyezte a Blackpool-i látogatókról 1813-ban: „Legtöbbjük szekérrel jön ide, de közülük néhányan egész álló nap gyalogolni fog Manchester-ből, több mint 40 mérföldnyi távolságból” (Walvin, 1978. 35).

A vasúttársaságok kezdetben nem figyeltek fel a tömeges, alacsony jövedelmű utazópiacban rejlő gazdasági potenciált, ehelyett az áruszállításra és a vagyonos utasok szállítására koncentráltak. De az 1844-es Gladstone-i Vasúti Törvény, a törvényalkotás egy fontos eleme, kötelezte a vasúttársaságokat, hogy a „munkásosztálynak” is nyújtsanak szolgáltatásokat (ld. Walvin, 1978: 37). Még ezelőtt, 1840-ben, a Preston-Fleetwood vasútvonalak megnyitása óriási látogatótömeg beözönlését okozta a kikötőbe – sokan közülük pedig továbbutaztak a part mentén Blackpool-ba. 1848 táján a becslések szerint több mint 100.000 kiránduló jött vonattal Manchester-ből a partra pünkösdi hetében; 1850 körül ez a szám 200.000 felett volt (ld. Walvin, 1978: 38). [A tömeges látogatásnak a] Blackpool-i közhangulatra való hatását a század közepén így írták le:

Hacsak nem tesznek rögtön lépéseket, Blackpool megszűnik a tekintélyes látogatók üdülőhelye lenni.... Hacsak nem állítják le az olcsó vonatokat vagy nem vezetnek be hatáskor szabályokat az ezernyi látogató kezelésére, Blackpool menthetetlenül elértéktelenedik. (idézet Walvintól, 1978. 38)

Blackpool „közkedveltsége” valóban úgy látszik, hogy gyorsan csökkent – a megelőző 15 évben a „tiszteletreméltó családok” „kedvelt, egészséges éghajlatú, divatos üdülőhelye volt” (ld. Perkin, 1976. 181).

De ne hangsúlyozzuk túl a vasút szerepét. Általában felismerték a vasúttársaságok, hogy a szabadság-forgalom szezonális természete azt jelenti, hogy ez nem különösen jövedelmező. Csak a század végén kezdték el valóban támogatni a különböző üdülőhelyekre való utazást azzal, hogy bemutatták az üdülőhelyek kedvező tulajdonságait (Ld. Richards és MacKenzie, 1986: 174-9). És csak nagyon ritkán, mint például az észak-nyugat-angliai Silloth esetében próbáltak egy egészen új üdülőhelyet létrehozni: ebben az esetben azonban ez feltűnően megbukott (Ld. Walton, 1979).

Azt is vitatják, hogy a vasút fejlődésének mintája indokolja a számos, a 19. század közepén gyorsan fejlődő tengerparti üdülőhely „közkedveltségében” mutatkozó eltéréseket. Nyilvánvaló, hogy a különbségek elfogadható magyarázata az lenne, hogy azok az üdülőhelyek, amelyek sokkal könnyebben elérhetők a nagyvárosokból és az iparvárosokból, feltehetően sokkal népszerűbbek voltak, és ez kiüldözte a magasabb társadalmi státuszú látogatókat. Ezért volt Brighton és Southend sokkal közkedveltebb, és volt alacsonyabb [éppen ebből adódóan] a társadalmi értéke, mint

Bournemouth-nak és Torquay-nak, amelyek nem voltak egynapos kirándulásnyi időre Londontól (Perkin, 1976: 182). De ez a magyarázat nem teljesen helytálló. Perkin megjegyzi, hogy Scarborough és Scegness gyakorlatilag ugyanolyan távolságra voltak a West Riding-től, mégis eltérő volt a társadalmi értékük. Habár a vasút különbséget tett ezen helyek között, megérkezése nem teljesen magyarázza sem az üdülőhelyek jellegzetes változatait, sem a helyi elit akcióit. Valóban, erős kampányokat tartottak a legtöbb, a munkásosztály üdülőhelyévé váló (mint Blackpool és Morecambe) helyen, hogy leállítsák a helyi vasúti társaságok vasárnapi kirándulójáratait, mert – jogosan – azt gondolták, hogy a kirándulók „kiűzik” a gazdagabb látogatókat, akiket minden üdülőhely vonzani akart.

Ehelyett Perkin azzal érvel, hogy a helyi elit hatása a különböző üdülőhelyek megfelelő „társadalmi értékére” azokból a különböző módokból eredt, ahogy a földet és az épületeket helyiek birtokolták és ellenőrizték. Minden egyes üdülőhely társadalmi értékének meghatározó tényezője volt három tőketulajdonosi kör versenye a dominanciáért az üdülőhelyen: helyi nagytőke, főként a legnagyobb szállodák, koncerttermek, boltok stb. tulajdonosai; helyi kistőke, főként panziótulajdonosok, szórakoztató árkádok stb. tulajdonosai; és nagy külsőleg birtokolt, magasan kapitalizált vállalkozások, melyek olcsó tömegszórakozást nyújtanak (1976: 185). Különösen fontos volt minden esetben a föld tulajdonjoga és ellenőrzése. Perkin mutatja be ezt a legmeggyőzőbben Blackpool és Southport kontrasztjában – az utóbbi *közelebb* feküdt a nagyvárosokhoz és tágas strandjai voltak. Helyi vendéglősök, farmerek és halászok révén mindkét üdülőhely többé-kevésbé spontán módon kezdett el gondoskodni a fürdő-szállásokról. De Southport-ban a föld nyitott volt és számos engedély nélküli betelepülő, akik lehetőséget láttak a tengeri fürdőzésben, hamarosan a ház tulajdonosok vagy társbérlők lettek és sorjában kiköltöztek a széles és elegáns Lord Street-re. A földesurak is megakadályozták az új ipari és kereskedelmi fejlődést, azzal az eredménnyel, hogy Southport a nagy szállodák, lakóvillák, nagy kertek és a pamutmágnások és hasonlók pihenőházának üdülőhelye lett (Ld. Walton, 1981: 251).

Blackpool, ezzel ellentétben kisbirtokosok közösségeként kezdte. 1838-ban csak 24 többholdas földtulajdon volt az egész városban, és legtöbbjük elég messze a tengertől. Még a nagyobb parti területeket is eladták és felparcellázták tengerparti panzióknak. Walton megjegyzi, hogy egy nagy üdülőhelyen sem voltak olyan jellemzők a kis bérházak, mint Blackpool-ban. Ez azért történt, mert:

Nem volt hely arra, hogy kinőjön egy megtervezett, elsőrendű vagyon a földbirtokosok saját feltételei mellett, Blackpool kisbirtokosai érthető módon sokkal érdekelték abban, hogy maximális profitot érjenek el a szűk földparcellákból, minthogy a hely által nyújtott szórakozási lehetőségeket egészében tőkéletessítsék.

Blackpool földjei így a kezdetektől fogva nagy sűrűségben fejlődtek, és kevés szabályozást vezettek be a földbirtokosok a fejlesztőkkel szemben, a földbirtoklás töredékes mintái azt jelentették, hogy mindig verseny volt a lakótelepek eladásánál. (Walton, 1978: 63)

Ennek eredményeképpen az egész központi terület rosszul tervezett kisebb ingatlanok, panziók, szórakoztató árkádok, kis üzletek és hasonlók tömege lett, ahol nem volt hely nagy középületeknek, tágas utaknak és kerteknek, melyek Southportban megtalálhatóak voltak. Habár a helyi kistőke megpróbált a gyorsan növekvő középosztálybeli turisták piaca felé fordulni, Blackpool nem rendelkezett azokkal a tájképi vonzerőkkel, amivel ezen piac felé fordulhatott volna, egyidejűleg ugyanakkor nagyon népszerűnek bizonyult, részben olcsósága miatt, az ipari munkásosztály körében. Ez mind kirándulókat, mind olyanokat magában foglalt, akik itt töltötték az éjszakát. 1870 és 1880 között nagyon megnőtt a látogatószám – a *Morning Post* ekkor azt írta, hogy Blackpool-ban „több szórakozást találhatunk kevesebb pénzért, mint bárhol máshol a világon” (1887 augusztus 24). A Társaság arra irányuló erőfeszítései, hogy kizárják azokat a kereskedőket, akik olcsó árukat adnak el és olcsó szolgáltatásokat nyújtanak, nem jártak sikerrel és Perkin felveti, hogy az 1890-es években elég helyi adófizető látott fantáziát a munkásosztálybeli vakációzók vendégül látásában ahhoz, hogy Blackpool „társadalmi megítélését” szilárdan irányítsa (1976: 187). A legfőbb kivétel ennél a példánál a North Shore néven ismert területen volt található, ahol a „Blackpool Föld, Építési és Szálloda Társaság” gyakorolt ellenőrzést a $\frac{3}{4}$ mérföldnyi tengerparton és gondosan megtervezték a társadalmilag szelektált és következetes fejlődést (Ld. Walton, 1978: 70-1). Érdekes megemlíteni, hogy a 19. században Southport valójában jobban prosperált mint Blackpool, még 1901-ben is több lakója volt (Perkin, 1976: 186).

Így az üdülőhelyek „társadalmi megítélésében” (az üdülőhelyi hierarchiában) lévő különbségek a földbirtoklási minták és a tájképi szépség kombinációjaként megmagyarázhatónak tűnnek. Azok a helyek, amelyek a munkásosztály üdülőhelyeként végezték, vagy amelyeket „gyári üdülőhelyeknek” nevezhetnénk, amelyek összekapcsolódtak bizonyos ipari városokkal, azok voltak, amelyeket a 19. század közepén általában a nagyon felszabdalt birtokviszonyok jellemeztek és nem rendelkeztek különösebben szép tájképi értékekkel. Ashworth azt mondja Skegness-ről vagy Nottingham-by-the-sea-ről, hogy „Anglia partvonalának legszíntelenebb, legjellegtelenebb, negatív sávjában” van (the *Guardian*, 1986 június 21.). Az ilyen üdülőhelyek olcsón látogatható helyekké fejlődtek, az ezt eredményező munkásosztály-tömeg-piacot kiszolgáló turisztikai infrastruktúrával, de a piac általában egy specifikus ipari területről származott. Ahogy fejlődött a piac, a tehetősebb nyaralók elmentek máshová magasabb minőségű szállást, tájat és társadalmi megítélést keresni. A nyaralás a feltűnő fogyasztás egy formája, melyben a státuszszimbólumokat arra alapozzák, *hol* szállt meg valaki, és ez részben attól függ, hogy milyenek azok az *emberek*, akik ott laknak. Egy hely szépsége és így a helyzete az üdülőhelyi hierarchiában attól is függ, *mennyi* más ember száll meg ugyanazon a helyen, és főként hány olyan ember, mint ő maga.

Volt néhány érdekes különbség a 19. században a populáris nyaralásban az ország északi és a déli részén (Ld. Walton, 1981). Délen sokkal népszerűbbek voltak az egynapos kirándulások és ezeket a vasúttársaságok, a nemzeti érdekszövetségek, mint a Nemzeti Vasárnap Szövetség, vagy kereskedelmi cégek, mint a Thomas Cook

szervezték (ld. Farrant, 1987, a 'London-by-the-sea' déli parti üdülőhelyeinek fejlődésénél). Ez utóbbi 1841-ből származik, mikor Thomas Cook vonatot bérelt Leicester és Loughborough között egy antialkoholista találkozóra (ld. Feifer, 1985: 167). Első szórakoztató kirándulását 1844-ben szervezte, és a „csomag” meghatározott üzletek és érdeklődésre számot tartó történelmi helyek ismertetőjét tartalmazta. Cook kifejezően írt a tömegturizmus és az utazás demokratizálásának kívánságáról:

De túl késő a haladás ezen napjaiban ilyen exkluzív nonszenszről beszélni...a vasút és a gőzhajó a tudomány közös fényének eredményei, és az emberekért vannak....Az emberek legjobbjai és az agyak legnemesebbjei örülnek ,hogy látják azt, hogy az emberek követik őket a szórakozás előrevezető útjain. (idézte Feifertől, 1985: 168-9)

Érdekes módon azok közül, akik igénybe vették Cook „package”-eit, a szárazföldön élő nők messze meghaladták a férfiakat. Az életet korlátok közé szorító viktoriánus Nagy-Britanniában Thomas Cook figyelemre méltó lehetőséget kínált a (gyakran egyedülálló) nők számára azzal, hogy kíséret nélkül körbeutazták Európát. Thomas Cook óriási szervezési és szociológiai jelentőségét Younger jól összegzi: „Eredetisége a módszerében rejlik, csaknem végtelen munkabíró-képességében, partnerei szükségletei iránti érzékenységében....Ő vezette be a ma univerzális voucher-rendszert, és 1864-ig több mint egymillió utazást bonyolított le” (1973:21).

Anglia északi részén a már létező önkéntes szövetségek sokkal fontosabb szervezési és pénzügyi szerepet játszottak a nyaralómozgalom fejlődésében (ld. Myerscough, 1974:4-5). Pub-ok, templomok és klubok gyakran béreltek kiránduló- vagy nyaralóvonatot és megtakarítási lehetőségeket kínáltak tagjaiknak. Ennek az az előnye is megvolt, hogy a barátok, szomszédok és helyi vezetők közelsége biztonságot és társadalmi ellenőrzést is nyújtott. Sok különben szegény embernek nyílt így lehetősége arra, hogy nyaraljon és az otthontól távol töltsen az éjszakát. Nemsokára meghonosították azt a mintát a nyaralók, hogy ugyanarra a szálláshelyre térnek vissza ugyanazon az üdülőhelyen. Blackpool különleges előnyt élvezett ebben a tekintetben, mivel „házinénijeinek” nagy része Lancashire-i születésű volt. Az üdülőklubok sok helyen nagyon hasonlóvá váltak az ipari Lancashire-beliekhez, annak ellenére, hogy máshol ritkaságnak számítottak. Walton remekül összegzi az ipari Lancashire fejlődését a 19. században:

A gyári közösségek, miután korábban a munkáltatók és az ügynökségek vagy az önfejlesztés ösztönözték őket, megalkották saját nyaralásszervező fundamentumrendszerüket a 19. század végén. Minden család képes volt saját nyaralásának kifizetésére más segítsége nélkül. Az egyedülálló Lancashire-i nyaralórendszert a munkásosztály szolidaritására alapozták a nyaralások megtartásában és kiterjesztésében és hogy a kooperáció és kölcsönös segítségnyújtás által a legnagyobb hasznot hozzák....Csak Lancashire-ben...volt egyenlőség a tradicionális üdülés túlélői és az ipari munkafegyelem között. Csak itt mentek egész városok szabadságra és keresni olyan üdülőhelyeket, amelyek kielégítik a szükségleteiket. (1978: 39)

Ezt a mintát – részben a nők magas foglalkoztatása miatt – főként a textiliparban találhatjuk meg. Ez magasabb családi bevételt jelentett és nagyobb érdeklődést a nem férfiakra, hanem sokkal inkább a családra/háztartásra alapozott szórakozási formák iránt (Ld. Walton, 1981: 253). Máshol Walton fenntartja, hogy „az ipari Anglia nagyobb részén a munkásosztály tengerparti nyaralásának fejlődését gátolta a fogyasztói nyaralás és a munka módjainak túl szoros kapcsolata” (1981: 263).

Valóban, ez egy olyan periódus volt, mikor számos más szórakoztató eseményt szerveztek – az 1870 és 1914 között kitalált hagyományok túltengése volt jellemző, gyakran a helyiek pártfogásával és teljes beleegyezésével. Például a Királyi Lovagi Játékok 1888-ban, az első egyetemi meccs 1872-ben, az első Henry Wood Sétahangverseny 1895-ben, a Highland Játékok (az elsőt 1852-ben nyitotta meg a király) stb. Rojek úgy érvel, hogy a késő viktoriánus/edwardiánus időszakban a morális szabályozás rendszerét átrendezték, és ez nem az örömök elutasítását, hanem éppen ezek gyakorlását jelentette. Ebben a nemzeti szemüvegben a leglátványosabban a zászlós díszszemlén keresztül a lovas testőrök szemléje játszott kulcsszerepet (ld. 1990 2. fej.). Legalább egyszer részt venni ezeken az eseményeken a 19. sz.-ban létrejövő „britség” érzésének fontos része volt; ez az érzés részben az emberek szabadidős tevékenységéből eredt.

A két világháború közti időszakban a turisztikai szemléletre leginkább hatással lévő fejlődések Nagy-Britanniában a gépkocsi-tulajdonosok számának 1939-ig 2 millió fölé növekedése; a postakocsis szállítás széleskörű elterjedése; a légiszállítás jelentős növekedése – 1938-ban több mint 200 millió mérföldnyi – új szervezetek fejlődése, mint a Kerékpárosok Túraklubja, a Kooperatív Nyaralószövetség, a Sir Henry Lunn's, a Francia Túraklub, a Turizmuspropaganda Hivatalos Szervezőinek Nemzetközi Egyesülete, az Ifjúsági Szállások Szövetsége, a Nagy-Britanniai Kemping Klub és így tovább; a nyári táborok kezdeti fejlődése, kezdve Jozeph Cunningham Man-szigeti táborával 1908-ban és betetőzve ebben az időszakban Billy Butlin 1936-ban nyíló Skegness táborával; és a tengeri sétahajózások fejlődésével (ld. Brunner, 1945; Lickorish és Kershaw, 1975; Ward és Hardy, 1986). Ám mindezen fejlesztések ellenére Brunner megemlíti, hogy ebben a periódusban a tengerparti üdülőhelyek maradtak a brit nyaralók nagy részének a Mekkái. Valóban azt állítja, hogy ezek az üdülőhelyek „különösen bennszülöttek ebben az országban, sokkal számosabbak és magasabban specializáltabbak üdülőhely funkciójukban, mint bármely más országban lévők” (1945: 8). A tengerparti nyaralások a második világháborúig az üdülések domináns formái voltak, és gyorsabban terjedtek, mint a vakáció más formái a két világháború közti időszakban (Ld. Walvin, 1978: 116-18).

Hogy a látogatók millióival megbirkózzanak, az üdülőhelyek óriási befektetési programokat kezdeményeztek. 200 és 300 millió font között volt a magánbefektetések értéke szállodákba és házakba, miközben a törvényhatósági joggal felruházott városok nagyon sokat ruháztak be önmagukba, habár ezeket gyakran a konzervatívok irányították (Ld. Pickvance, 1990, a 'municipalista konzervativizmus' fontossága Thanet üdülőhelyein résznél). Blackpool-ban például 1.5 millió fontot költöttek a sétányra és a kertekre, 400.000-et úszómedencékre, 1.25

milliót egy parkra és 1.21 milliót a Téli kertre (Ld. Walvin, 1978: 117). 4 üdülőhely, Blackpool, Bournemouth, Brighton és Southend nagy városi központokká váltak 1931-ig több mint 100.000-res lakossággal. Az ilyen üdülőhelyeknek szokatlan demográfiai jellemzőik voltak, a nemzeti átlagnál sokkal magasabb volt a szolgáltatásban dolgozó férfiak és főként nők száma; és a nyugdíjasok aránya növekedett.

Még egy utolsó változást meg kell említenünk a háború előtti példából. A fizetett szabadság mozgalom erősen fejlődött, tetőpontját az 1938-as Szabadságról szóló Törvényben érte el (Ld. Brunner értekezését, 1945: 9; és Walvin, 1978: 6. fej.). Az 1920-as évek elején 58 egyezményt írtak alá a szakszervezetek, amelyek garantálták a fizetett szabadságot; az 1920-as évek közepéig a bérből élő munkaerő 16-17%-a kapott fizetett szabadságot. További kis előrehaladás következett be a hanyatlás éveiben, főleg, mikor nyilvánvalóvá vált, hogy szükségszerű lenne a törvényi szabályozás ezen a téren. Számos egyedi törvényjavaslatot alkottak meg, de mindegyik makacs ellenállásba ütközött. Végül egy Választott Bizottságot állítottak fel 1937-ben és ez az 1938-as (többségükben csak a háború után hatályba lépő) törvényekben érte el tetőpontját. Sir Walter Citrine, hogy bizonyítsa a TUC előtt a Választott Bizottság fontosságát, kijelentette, hogy a nyaralás „a munkásosztály életében növekvő jelentőségű. Úgy gondolom, a legtöbb ember értékeli a környezet teljes változásának szükségességét” (idézet Brunnertől, 1945: 9). Úgy becsülték, hogy a brit nyaralók száma megduplázódik a háború utáni időszakban 15 millióról 30 millióra. Így ekkora kinőtt egy iparág, amely főként azért jött létre, hogy „emberek tömegeit igazgassa és nagyon hatékonyra vált és városi dolgozó emberek hadainak vonzását és ezek kezelését szervezte” (Walvin, 1978. 107).

A második világháborúig messzemenően helyeselték azt a nézetet, hogy a szabadságolás jó az egyénnek, hogy ez a személyes feltöltődés alapja. A nyaralások csaknem a városi lét jelzőivé, a szórakozáshoz való joggá váltak. És eköré a jog köré fejlődött ki Nagy-Britanniában egy kiterjedt infrastruktúra, mely speciális szolgáltatásokat kínált főként az üdülőhelyeken. Mindenki jogosulttá vált a „turisztikai vizsgálódás” örömeire a tengerparton.

A következő rész azt részletezi, hogyan vált szervezetté a szemlélődés egy különleges „munkásosztály üdülőhelyen”, Morecambe-ben, Anglia észak-nyugati csücskében, a Lake District-től délre. Megmutatja, milyen különböző a szemlélődés megszervezése, ahogy a különböző üdülőhelyek elkezdtek specializálódni az eltérő társadalmi csoportok szolgáltatásainak ellátására.

'BRADFORD-BY-THE-SEA', STRANDOK ÉS BUNGALÓK

Amint láttuk, Észak-Angliában és főként a Lancashire-i textilvárosokban volt jellemző az 1850-es és 1860-as években indult úttörő fejlődés a munkásosztály üdülőhelyein:

Itt történt az, hogy a tengerparti nyaralás, a kirándulással ellentétben, tömeges élménnyé vált a 19. század utolsó negyedében. Máshol, még Londonban is, a folyamat lassúbb és szedett-vedettebb volt. De a munkásosztály kereslete az üdülőhelyek növekedésének legfőbb generátorává vált Észak-Angliában a későviktoriánus időkben. (Walton, 1983: 30-1)

A 19. sz. közepéig csaknem az összes nagyobb üdülőhely Anglia déli részén helyezkedett el, közel a középosztálybeli közönséghez és pénzforrásokhoz (Ld. King, 1984: 70-4). Csak ezek tudtak az országos piacról látogatókat vonzani; a déli parttól távolabbi üdülőhelyek csak a helyi vagy regionális piacra támaszkodhattak. A 20. század elején ez drámaian megváltozott. Rengeteg fontos üdülőhely jött létre Anglia északi részén. 1911-re Blackpool lett az 5. legnagyobb üdülőhely az országban, miközben Lytham, Morecambe, Southport és St. Anne's mind jelentős népességnövekedést mutattak. Ez volt az a periódus, amely „látta a speciális munkás üdülőhelyek gyors és jelentékeny emelkedését” (Walton, 1983: 67). Az előző időszakokkal összehasonlítva a leggyorsabban növekvő üdülőhelyek sokkal szétszórtabban helyezkedtek el az országban.

Morecambe növekedési mintáját a következők szerint írták le: „Morecambe...a West Riding üzletembereinek választott üdülőhelye és *commuter terminusa* próbált lenni, de ehelyett a Yorkshire-iek Blackpool-ja lett” (Perkin, 1976: 104; és ld. Quick, 1962).

A munkásosztály üdülőhelyei növekedésének alapvető feltételei az észak-angol ipari városokban talált erős közösségi kötődések (Ld. Walton, 1978: 32). De Morecambe nem reménykedhetett abban, hogy versenyezhet Blackpool-lal a Lancashire-i üdülőkereskedelem nagyobb részéért, mert Blackpool már korábban jelentős turisztikai infrastruktúrát hozott létre. Jobb vasútvonalakkal rendelkezett (ugyanazzal a társasággal utaztatott az egész út során) és jóval közelebb volt a gyorsan fejlődő dél -és kelet-lancashire-i városokhoz és így óriási kirándulóforgalommal rendelkezett. Ha egyszer egy üdülőhely húzó hatást hozott létre „ipari háterszága” számára, nem volt valószínű, hogy pozíciója kétségessé válna, hiszen a nyaralás 'hagyományának' részévé vált az ilyen üdülőhely meglátogatása az ilyen ipari városokban. A később fejlődő üdülőhelyek – mint Bournemouth és Skegness – esetében azért volt lehetséges a fejlődés, mert nem volt nyilvánvaló és szembetűnő riválisuk a közelben (Ld. Walvin, 1978: 161). Morecambe esetében a század második felében vált világossá, hogy képtelen versenyezni Blackpool-lal az üdülőpiac meghatározó hányadért. Ezt a Wigan-i széntulajdonos és városatya Ralph Darlington jelentette ki a Commons Committee-nek 1884-ben: „Morecambe nem áll egy szinten velünk mint fürdőhely. Mondhatom azt, hogy nem is fog” (idézet Grasstól, 1972: 6). Hasonlóan nyilatkozott Thomas Baxter, a

Morecambe-i Egészségügyi Bizottság elnöke is 1889-ben: „nem volt kétséges, hogy mindig is Blackpool húzóhatása érvényesült egész Lancashire-ben” (*Observer*, 1889. október 11.).

A Lancashire-i üdülőpiacért folyó versenyben jelentkező hátrány, a Yorkshire-i gyapjúvárosokkal fennálló jó vasúti összeköttetéssel kombináltan azt jelentette, hogy Morecambe forgalmának nagy része a West Riding-ról származott. Ez azért történt, mert a Yorkshire-rel való kapcsolatok nem csak az üdülőforgalomra terjedtek ki, de a migráció mintáira is. Sok Yorkshire-i, munkások és munkáltatók is, jött Morecambe-ba lakni, néhányuk naponta ingázott Bradfordba vagy Halifax-ba (Perkin, 1976: 190). Az új városi tanács polgármestere, Alderman E. Barnsbee, bradfordi volt, aki nyugdíjas korában költözött Morecambe-be. Egyébként nem Morecambe volt az egyetlen üdülőhely azoknak, akik a West Riding-on éltek. Szembe kellett néznie olyan keleti parti üdülőhelyek versenyzésével mint Yorkshire és Lincolnshire. Mégis egyre népszerűbb lett. A *Daily Telegraph* egyik tudósítója ezt írta 1891-ben:

„ahogy Margete az átlagos Cockney-beliekért van, úgy Morecambe a derék és egészség-szerető Yorkshire-iekért. Minden szempontból nyilvánvaló, hogy Morecambe valódi Yorkshire... Yorkshire-i férfiak, legények és lányok választották ezt a szeles, esős, szélfúttá és egészségadó helyet.” (idézet Grasstól, 1972: 10)

A két világháború közti időszakban Bradford főpolgármestere kijelentette: „Bradford lakóinak többsége, nem is szólva a gyerekekről, élvezték, hogy szabadidejük egy részét ezen a csodálatos üdülőhelyen töltötték” (*Visitor*, 1935 július, Diamond Jubilee Souvenir).

Morecambe ennek ellenére nem tudott annyi középosztálybeli látogatót vonzani amennyit szeretet volna. Részben ez volt az oka, hogy a város vezetői nem tudták megelőzni a kirándulóforgalom növekedését, amelyet a *Lancaster Guardian* „rendetlen és lármás csőcseléknek” nevezett (1868 augusztus 22.). És részben ezért tette lehetetlenné a sok viszonylag kicsi ház (gyakran „hátsó ház”) létezése az új panziók és kis hotelek létesítésének leállítását. Ezek a szálláshelyek a kevésbé tehető látogatók számára biztosítottak elhelyezést, különösen a nyugat-Lancashire-ieknek. Jelentős vita volt a ’tisztesség’ bajnokai – akiket az Egészségügyi Bizottság irányított 1894-ig utána pedig a körzeti városi tanács – és a „tömegturizmus fogyasztásának” kiszolgálói – így a nagy szórakoztatóvállalatok – között. A *Visitor* egyik 1901-es vezércikkében az utóbbi csoport úgy érvelt, hogy egy olyan városban, ahol „sem köztéri zenekart, sem közparkokat, sem hidat nem támogattak az adókból”, ők „csodálatra méltóan elvégezték a munkájukat a vendéglátás terén” (1901. október 2.). Az 1890-es évek végén a kereskedelmi fejlődés támogatói győztek és a Körzeti Városi Tanács kísérletei arra, hogy fenntartsák a ’tiszteletreméltóságot’, megbuktak. A *Daily Telegraph* Morecambe-t így összegezte 1891-ben: „Lehetséges, hogy a kényes, nyíltszívű Morecambe kicsit primitív, és egy kicsi közönségességgel árnyalt. De sohasem unalmas.” (idézet Perkintől, 1976: 191).

A század későbbi részeiben számos egymással összefüggő fejlődés történt Morecambe-ben: jelentős népességnövekedés (évente 10% feletti); nagyszabáyú

beruházások jelentékeny növekedése - fontos középületek, beleértve a világítótornyot; és a bérházak és szállodai szálláslehetőségek kiterjedt növekedését (ld. Denison-Edson, 1967).

De Morecambe üzletmenete a gazdaság színvonalától függött, főként a nyugat-Yorkshire-i területen. Ha Bradford és főleg a gyapjúipar jól működött, akkor Morecambe is jól prosperált. Ahogy az *Observer* megállapította 1883-ban, ha „a bradfordi kereskedelem apályban volt, egyáltalán nem volt egyszerű a „Bradford-by-the-Sea”-n vitorlázni” (május 25.). Morecambe tehát a vasúttársaságok és az általuk nyújtott minőség és mennyiség foglya maradt.

A két világháború közti időszakban Morecambe sikeres volt, részben mert nőtt a fizetett szabadságok száma, részben mert a legtöbb nyaralás a tengerparton zajlott és a családi háztartásokat vonattal vagy kisebbrészt kocsival szállították oda. Morecambe-i szónokok azt javasolták, hogy minden munkásnak el kellene érni a fizetett egész heti szabadságot (*Visitor*, 1930. január 22.). 1925-ig 2 üdülőtábor jött létre Heysham-ban (mely ugyanannak a választókerületnek a része volt), Morecambe jelentős évi népességnövekedést tapasztalt (3%-nyit az 1930-as években), és teljes adóalapja 54%-kal emelkedett 1930 és 1946 között (Denison-Edson, 1967: 28). Az 1930-as és 1940-es évek különösen kedvezőek voltak, az, hogy a városi tanács sokat fektetett be a turisztikai szemlélődés objektumaiba, világos példája annak, hogyan irányíthat jól a konzervatív tanács egy üdülőhelyen a 'municipalista konzervativizmussal'.

Nagyon röviden ismertetnék két másik üdülőhelyet az összehasonlítás kedvéért: Brighton a déli parton, Birchington Kentben fekszik. Mindkettő szerepet játszott abban, hogy a turisztikai érdeklődés új tárgyai fejlődtek ki a tengerparton: Brighton az első strandot és Birchington az első bungalókat szentelte a „szórakozásnak”.

Láttuk már Brighton korai és kiterjedt fejlődését a 18. században. A strandot az orvoslás helyének tekintették, és a 'dipper'-ek, az alámerülésért felelős nők irányították (a következőkben ld. Shields, 1990: 2. rész, 2. fej.). A 19.század közepén ez a medikalizált strand élvezeti stranddá változott, melyet Shields korlátozott területként, a mindennapi élet mintáitól és ritmusától megóvott menedékként jellemez. Ennek a zónának a másik jellemzője a karnevál, amikor a strand zajos és nyüzsgő lett, teli kiszámíthatatlan társadalmi keveredéssel, és magában foglalva a társadalmi hierarchia és az erkölcsi törvények megfordítását. A klasszikus középkori karneválon a groteszk testet állították párhuzamba a szabályszerűség és hatalom fegyelmezett testével; a 19.századi üdülőkarneválokban a groteszk test szégyenletesen fedetlen volt, mások megbámulhatták. A szó szoros értelmében groteszk testek egyre inkább kikerültek a tényleges látványból és reklámbrázolásokon, főként a közönséges képeslapokon voltak láthatók. Shields így foglalja össze az ennek megfelelően a szórakozás kedvéért rendezett strandi karnevált:

Ez a bolondos, pimasz, fegyelmezetlen test a karnevál legtalálhatóbb szimbóluma-a domborulatok és nyílások nyitott teste, behatol mások testébe, elijeszt a meneküléstől és a vétkезéstől, és meghaladja a test körvonalait. (1990).

Az a tény, hogy Brighton volt az első üdülőhely, melyben a strand a szórakozás, a társadalmi keveredés, a társadalmi státusz érvénytelenítésének, a *karneválnak* a színhelye lett, a fő oka annak, hogy miért lett a 20.század első pár évtizedében Brighton a nemi kicsapongás és főként a „piszkos hétvégék” helyszíne. Ez Brighton része lett imázsának – annak ellenére, hogy a strand már nem funkcionál a karnevál helyszíneként.

Amíg Brightonnak osztálykapcsolatai a királlyal és az arisztokráciával voltak, a kenti üdülőhelyek a viszonylag új középosztállyal álltak kapcsolatban a 19.század közepén (ld. King, 1984: 72-8). De 1870 körül mind Margate, mind Ramsgate egyre kevésbé tetszettek a piacnak, különösen az értelmiségi középosztálybelieknek, akik egyre inkább Cliftonville-ben és Westgate-ben szálltak meg. Az utóbbiban minden út privát volt és csak különálló házakat engedélyeztek. Az első bungalókat Nagy-Britanniában 1869-70-ben építették Westgate-ben és sokkal kiterjedtebben 1870-73 között a szomszédos Birchington-ban (King, 1984: 74). Ezen fejlődésig nem volt kimondottan tengerparti házépítés. Ehelyett a korai halászfalvakban a házak sokszor háttal álltak a tengernek, mint Ravensglass-ban a Lake District-ben. A 19.századi üdülőhelyek közterületek voltak néhány olyan egyedi középülettel, mint a dísztermek, sétányok, közkertek, tánctermekek és így tovább. A lakók ellátásának nem voltak megkülönböztető jellegzetességei, hasonló volt a szárazföld belső részein lévő városokéhoz.

Ezzel ellentétben, a bungaló – mint a szállás speciális formája a tengerparton – egy sor fejlődést eredményezett. Ilyen volt a nagyobb vonzerő a tengerpart meglátogatására (nem csak szigorúan orvosi okokból, hanem a frissítő levegő és a szép látvány miatt is); a növekvő kereslet a középosztálybeliek egy részéről, hogy más emberektől távoli szállásuk legyen, hogy viszonylagos magányban nézhessék a tengert; az úszás növekvő népszerűsége az megmártózással szemben, és az érzékelhető szükséglet a fél-privát együttlét iránt az egész család és főként a gyerekek számára. Birchington-ban ideálisan találkoztak ezek a feltételek; nem voltak középületek, szép volt az építésre szánt tengerpart, az első bungalók ’vidékiek kinézetűek’ voltak és szép kontrasztot mutattak a városival szemben, valamint aluljárókat lehetett építeni, hogy minden bungalót összekössenek a parttal. A 19. században széleskörű ’bungaloid növekedés’ volt a tengerpart mentén, így bizonyos értelemben a 20.században a bungaló a tengerpart szinonimájává vált. És ahogy bungaló az alacsonyabb középosztály szállása lett, korábbi divatossága és bohémsége eltűnt, és ehelyett jelentős státuszellentétek tárgyává vált (Ld. King, 1984: 5. fej.).

Érdeemes egy pillanatra figyelmünket egy olyan ország üdülőmozgalmának fejlődésére fordítani, amelyet nagyon befolyásolt a brit kultúra, de ahol egészen más volt az eredmény – ez Új-Zéland. Ott alapvetően nincsenek tengerparti üdülőhelyek, a legközelebbi Day’s Bay, Wellington közelében, de még itt sincsenek adottságok egy, a város által birtokolt teabolt kivételével. Emellett a bungalót alig lehetne összekapcsolni a tengerparttal Új-Zélandon, mivel ez az az építési forma, ami mindenhol megtalálható. Úgy tűnik, több fő oka van annak, hogy Új-Zélandon nem

fejlődtek az üdülőhelyek: mivel minden nagyobb város a tengerparton van, nem valószínű, hogy 'lemenni a tengerpartra' valami miatt különleges lenne. A népességnövekedés csak az autó fejlődése után következett be, így a szórakozás sokkal privatizáltabbá és a vasúttól, ami Nagy-Britanniában, mint láttuk, fontos volt, földrajzilag kevésbé vált függővé; és végül a nagyon hangsúlyos családirag szervezett szórakozás inkább összekapcsolódott az önellátás tendenciájával, mint a szükséges szolgáltatások igénybevételével.

A 2. világháború utáni időszak látta a brit tengerparti üdülőhelyek gyors növekedését az 1950-es években és sok hely gyors hanyatlását is az 1970-es és 1980-as években. Egészen röviden térnék ki ezekre a folyamatokra, mert a könyv további részeiben viszonylag bővebben elemzem, hogyan változott meg a turisztikai érdeklődés a nyugati társadalmakban azzal az eredménnyel, hogy a brit tengerparti üdülőhelyek ezen érdeklődésnek kevésbé kedvelt tárgyaivá váltak.

A MÓLÓ VÉGE?

Ebben a részben megpróbálom feltérképezni, mi történt a 2. világháború utáni időszakban a tengerparti üdülőhelyekkel, és megkísérlem megérteni a következő paradoxont. Nagy-Britanniában a turizmus nagyon fontos iparággá vált, azonban a tengerparti üdülőhelyek, amelyek infrastruktúrájuk alapján a legfejlettebbek voltak, nem élvezték ennek előnyeit, nem osztoztak a növekedésben. Az elmúlt 10 évben a turisták teljes költségének aránya, melyet az üdülőhelyeken költöttek, $\frac{1}{2}$ -ére, $\frac{1}{3}$ -ára csökkent, és az itt töltött vendégéjszakák száma 25%-kal lecsökkent (Wickers és Charlton, 1988: F6). Például 1973 és 1987 között Morecambe-ben a kis hotelek és vendégházak száma 640-ről 267-re csökkent és az ágyak száma 12.340-ről 7.115-re (Bagguley et al., 1989: 3. fej.). Sok szálloda a pszichiátriai osztályokról kiengedettek, jövedelempótlásból élők és az öregek szállásává vált. Az üdülőhelyek kevésbé vonzották a turisztikai érdeklődést. Nagy-Britanniában az, hogy az emberek egy vagy két hetet töltsenek a tengerparton, sokkal kevésbé vonzó és jelentős turisztikai élménnyé vált, mint a 2. világháború körüli évtizedekben.

Rögtön a háború utáni időszakban a problémák miatt nem volt célszerű a tengerpartra látogatni. Mint Parry mondja, ha az 1920-as és 1930-as évek az üdülőhelyek aranykora volt, akkor az 1950-es és korai 1960-as évek egyfajta nyárutót jelentettek: „megszűnt a jegyrendszer, a „háborús anyagtakarékosságot” megszüntették és az üzlet fellendült; a nyaralás még a kevesek kiváltsága volt és a package-tour-ok nem léteztek” (Parry, 1983: 189). Ezen kívül, az északiak többsége hűséges maradt a saját üdülőhelyéhez. Továbbra is egy adott héten egész városok költöztek ki a tengerpartra. Ezen szokások életben tartásában a főszerepet a vasút játszotta. A British Railways számos külön- és kirándulójáratot szervezett, a különböző helyekről érkező látogatókat a hagyományos látogatott üdülőhelyekre szállította. Például 1960 húsvétján legalább 48 különvonat érkezett Morecambe-be, amit az állomásfőnök az elmúlt 18 év legforgalmasabb húsvétjának mondott. Fontos új beruházásokat terveztek, habár a legtöbb látogató még hagyományos szállodában, (alkoholforgalmazás nélküli) panzióban vagy kempingben lakott. Ez utóbbi

szálláshely-típus nagyon gyorsan fejlődött az 1950-es években a Pontins megérkezésével (Ld. Ward és Hardy, 1986: 4. fej.).

Ebben az időszakban a szünidős tevékenység észrevehetően szabályozott volt. Az apartman általában magában foglalta az egyheti étkezés biztosítását. A szabadság a hét időzónáira volt alapozva (Ld. Colson, 1926). Lehetetlen volt hét közepi foglalatást felvenni. A látogatók tudták, hol esznek, mit esznek, és pontosan milyen sokáig maradnak. Ha kempingben szálltak meg, akkor még sok mást is szerveztek és valóban „egyik kemping ugyanolyan volt, mint a másik – ugyanolyan példák a szórakozásra, ugyanaz az étrend, ugyanolyan típusú szálláshely, ugyanaz a heti rutin” (Ward és Hardy, 1986: 161). A TV megjelenése ellenére ezeken a helyeken a hangsúly még az élő szórakozáson volt. Az 1950-es években rendszeresen nagyhírű művészeket vonzottak Morecambe-be, miközben Blackpool 14 élő show-val büszkélkedett (Parry, 1983: 191).

Ám ez drámaian kezdett megváltozni az 1960-as években és a könyv többi része a turisztikai érdeklődés szervezésében való változásokat a legtöbb ilyen üdülőhelytől távol térképezi fel. Most olyan változásokat fogok bemutatni, amiben a tengerparton megfigyeltek hétköznapivá és mégis rendkívülivé váltak.

A brit tengerparti üdülőhelyeknek általában legalább egy mólójuk volt (Blackpool-nak három) és gyakran egy toronyuk. Mindkét ilyen építmény magában foglalta a természet meghódításának kísérletét, hogy egy ‘emberalkotta’ objektumot építsenek, mely mindig és örökké ott lesz, uralva a tengert vagy az eget. Az uralmuk az, ami megadja az okot, amiért ott vannak, ez a funkciójuk. Barthes azt mondja, a hasonló Eiffel-toronyról, hogy ez lehetővé teszi a látogatónak, hogy részt vegyenek egy álomban (1979).a Torony nem átlagos látványosság, mert a megfigyelőknek Párizs egészen eredeti látványát nyújtja. Valóban Párizst a természetbe kapcsolja be, ‘az emberek raját beleolvasztja a természetbe...a város összeköti a nagy természeti témákat, amelyeket kuriózumként kínálnak az embereknek: az óceánt, a vihart, a hegyeket, a havat, a folyókat’ (1979: 8). A leghíresebb ilyen brit építmény a Blackpool-i torony, melyet 1894-ben nyitottak meg az Eiffel Torony mintájára. Ez egyedi épület Nagy-Britanniában, és hatásosan a város előtt áll. Az ilyen tornyok – a kisebbek is – és a mólók lehetővé teszik az embereknek, hogy a dolgokat szerkezetükben lássák, az emberi szervezést összekapcsolják a rendkívüli természeti jelenséggel, valamint hogy ünnepeljék az ebben való részvételt és az emberi tevékenység győzelmét a természet felett. Ezek részei az ideális turisztikai desztináció megmagyarázhatatlanul rendkívüli jellemzőinek. Thompson ezt mondja a Blackpool Toronyról:

Ez egy harmadik dimenziót is ad a mozgalom kelet/nyugati és észak/déli felépítésének. Mint a strand/tenger határfelület, valami különleges örömet ad a normál és a mindennapi határainak túllépése. A nyaralónak lehetővé teszi, hogy Blackpool-t más szemszögből élvezhesse. (1983: 126)

Az elmúlt 2 vagy 3 évtizedben a mólók és tornyok rendkívüli jellemzői drámaian csökkentek. A mólók a tengerbe estek, és nem a természetén való uralkodást demonstrálják, inkább az ellenkezőjét. Morecambe-ben például egy mólót elmosott a víz és a másik félig leégett és lehet, hogy lebontják. Évek óta elhagyottak Brighton mólói is. A mólók és a tornyok most nosztalgiát állnak, a régi tengerparti nyaralások „témáját” jelképezik, melyet jól fejez ki az 1988-as Man-szigetet reklámozó szlogen ’Előre nézel, hogy visszamenj’. Ugyanakkor, a tenger feletti uralom sokkal látványosabb és modernebb példáit találhatjuk meg a hidakban, alagutakban, légpárnás hajókban, hajókban és tengerihajó-kikötőkben (Morecambe-ben is terveznek egyet). Hasonlóan, bár a tornyok összekötik a földet az éggel, ezeket már eltörpítették a felhőkarcolók, szállodák, úrkabinok, és természetesen a repülőgépek, ezek nyilvánvalóan mind sokkal ’modernebbek’ és különlegesebbek.

A tengerparti üdülőhelyek második fő attrakciója a vidámpark vagy szórakoztató park volt. Nagy-Britanniában a Blackpool Pleasure Beach 1906-os megnyitása óta az ilyen szórakoztatórendszerek vezetője, példája lett (ld. Parry, 1983: 17., 18. fejj.; Bennett, 1983). Az 1920-as évektől elkezdve határozottan modernnek próbált látszani: „a szórakozás felépítése modernizált, funkcionális megjelenésű volt” (Bennett, 1983: 145). Joseph Emberton építész alkalmazottai egy egészen új, „a szórakozás építőművészetét” alkották meg, amelyben minden fény, napsütés, friss levegő és jókedv volt (Parry, 1983: 152-4) és ezt rendszeresen korszerűsítették. A Festival of Britain tervezője, Jack Radcliffe új arculatot adott neki az 1950-es évek fellendülő időszakában. Új attrakciókat építettek hozzá, főként olyanokat, amelyeket a világkiállítások innovációira alapoztak (pl. egy óriáskereket, melyet az 1893-as Chicago-i Világkiállításon kiállított alapján készítettek), vagy futurisztikus elemeket, melyeket az amerikai szórakoztatóparkok találtak ki (pl. a *Starship Enterprise*, melyet 1980-ban vezettek be). A Pleasure Beach vezetése stratégiájának középpontjában a haladás állt, az első (legalább Nagy-Britanniában), a legnagyobb és a legjobb lenni. Saját tornya is volt a legutolsó technológiával, ami a Blackpool Tornyt elég furcsává tette (Bennett, 1983: 147). A Park helyi vállalaté; nem követte a legtöbb Blackpool-i szórakoztató épület útját, melyk londoni székhelyű szórakoztató társaságok részeivé váltak, mint a THF és az EMI, az 1960-as és 1970-es években (Bennett, 1983. 146). A Blackpool Pleasure Beach 6.5 millió látogatót vonz évente – a legtöbb tengerparti hely nem tudja felvenni vele a versenyt. Például a Morecambe-ben nyaralók gyakran átjönnek Blackpool-ba, hogy megnézzék a Pleasure Parkot.

Blackpool fő versenytársai az új stílusú szórakoztató és tematikus parkok (a legsikeresebbek Észak-Angliában vannak mint Alton Towers). Ezek a parkok jellemzően nem a tengerparton vannak, de általában nagyon szép ’vidéki’ fekvésük van az autópálya- (inkább, mint a vasút-) hálózat közelében. A Blackpool Pleasure Beach-től eltekintve, a létező tengerparti üdülőhelyeken elhelyezkedő szórakoztató parkoknak harcolni fognak a sikerért. Az ilyen helyeknek „modernséget”, magas technológiát, fiatalokat, kontrollált veszélyt, előrelátást és szórakozást kell nyújtaniuk. De ha „régimódi” üdülőhelyeken helyezkednek el (Blackpool és Brighton kivételével bárhol), sok ellentétes üzenet van, az elavult technológiáé, a koré, az elhanyagoltságból adódó veszélyé, és a megbánásból, hogy nem másutt a

látogató nem máshová utazott. Morecambe-ben a legnagyobb szórakoztató park tematikus parkká vált, bizarrul a Vadnyugat témájára építve.

Blackpool, ezzel ellentétben sokkal általánosabban próbálta meg felépíteni magát egy modern, kozmopolita, nemzetközi szórakoztatóközpontként, „Észak Las Vegas-aként”, kevés köze van ma a korábbi Lancashire/észak/munkásosztály kapcsolataihoz. Ahogy Bennett megjegyzi: „Blackpool-ban minden új, nem lényeg, mennyi idős” (1986: 146). Ez a legnagyobb tengerparti üdülőhely Európában, több látogatója van, mint egész Görögországnak, és több férőhellyel rendelkezik, mint Portugália (Wickers és Charlton, 1988: F6; Waterhouse, 1989a: 10). Jelenleg 2.700 szálloda, 12.000 turisztikai munkahely van ott, a brit rövid szabadságok 16%-át Blackpool-ban töltik, és hihetetlen: a kirándulók 25%-a legalább 50 kirándulást tett az üdülőhelyre (Lancashire County Council, 1987: 24). Keith Waterhouse összegzi kiemelkedő szépségeit: „minden cifra vacakságával együtt a világ legnagyobb show-ja lehetne. Az is, csak ... Las Vegas közönségessé tette” (1989a: 10). Ezzel szemben minden más tengerparti üdülőhely régimódinak tűnik hiszen nem rendelkezik hasonló rangú adottságokkal. Az a néhány, amely virágzott, mint Bridlington, Torquay és Southport a 300 millió fontra becsült kishajó-kikötőjével, legfeljebb annyi előnnyel rendelkezik, hogy volt néhány modern épületük, ami elrontja a tipikus üdülőhely kinézetüket (Blackpool-tól eltekintve) (Ld. Wickers, 1987: 8).

A legtöbb üdülőhely másik jellegzetessége a kemping (Ld. Ward és Hardy, 1986). Az első világháború előtt kezdődött fejlődésük, amikor szó szerint sátorok táborhelyei voltak. Még a fejlődés ideje alatt is a tipikus tengerparti panzió viszonylag rossz minőségű szálláslehetőségeire és szolgáltatásaira adott reakciónak nevezték. A legjelentősebb fejlődés a „luxuskempingekkel” kezdődött, Billy Butlin 1936-ban nyitott Skegness-i kempingjével. A tipikus hotel és vendégház szolgáltatásaival összehasonlítva, Butlin valóban luxuskörülményeket nyújtott, kiterjedt helyszíni szórakozási lehetőséggel, jó minőségű étellel, magas szintű szórakoztatással és modern higiénés feltételekkel – amit Ray Gosling „a kikapcsolódás valóságos Beveridge-ének” nevezett (id. Wardtól és Hardy-tól, 1986: 60). Érdekes módon, amikor megnyitották az első kempinget, úgy tűnt, nem érdekli a látogatókat, és Butlin azt a tanulságot szűrte le, hogy a nyaralók a szervezettség bizonyos fokát igénylik. A híres 'redcoat'-okat (brit katona) találta ki – ők „vezetnének, tanácsolnának, magyaráznának, felvidítanának, kisegítenének, és általában a nyaralók földreszállt angyalai lennének” (id. Ward és Hardy-tól, 1986: 63).

Az ilyen kempingek virágkora közvetlenül a II. világháború utáni időszakban volt, amikor a BBC a *Hi-de-Hi* című sorozatot sugározta. Ezt a fellendülést számos tényező okozta, beleértve az 1938-as fizetett szabadságról szóló törvény hatását, a magas foglalkoztatottságot, a házasságkötés korhatárának csökkentését és a családok magas arányát. 1948-ban minden 20. nyaraló Butlin-nál szállt meg. A kempingek a háború utáni társadalom szimbólumai voltak, annak az időszaknak a modern építészeti stílusára reflektálva. Néhány kemping inkább úgy nézett ki, mint egy arányosan lecsökkentett lakótelep, mint pl. a Pontin's Middleton Sands Morecambe közelében. Mások, mint a Wales-i Prestatyn például, a tiszta, funkcionális stílusukban az

óceánjárók varázsából és álomszerűségéből ragadtak meg valamit (Ld. Ward és Hardy, 1986: 5. fej.).

Az 1950-es években jelentős nyomást fejtettek ki annak érdekében, hogy a kempingeket „családi nyaralások” színhelyévé tegyék és korlátozzák az egyedülálló látogatók számát. Olyan kísérletet is tettek, hogy megakadályozzák azt, hogy a kempingek látogatóinak nagy része a „munkásosztályból” jöjjön. Ez sikertelen volt, mivel a kempingek, mint az üdülőhelyek is, nem tudtak nagyszámú középosztálybeli látogatót vonzani, habár meg kell jegyezni, hogy a kempingek megpróbálták nem nézni az osztályokat, azzal, hogy klienseiket „kempingezőknek” nevezték. Változás történt a kempingekben az „önellátást” tekintve is, különösen a Pontin's-nál. Ezt a kempinget úgy próbálták felépíteni, hogy nagyobb mértékű „szabadság”-ot kínáljon és a „kemping” kifejezést hanyagolták, mivel pejoratív értelmet nyert: parancsolgatást foglalt magában. Most „centrumokként”, „falvakként” vagy „üdülővilágokként” ismerték őket. Mindamellet, hogy vitathatatlanul kevesebb szolgáltatást nyújtottak, a kempingek száma Angliában az 1939-es 114-ről 1986-ra 83-ra csökkent. 1983-ban a két legnagyobb, a Filey-i és a Clacton-i Butlin's kemping zárt be. Ward és Hardy tanulmányukban azt a következtetést vonták le, hogy az 1970-es és 1980-as években:

A kempingek egy időszak emlékei ... a nyaralás új formái fejlődtek ki
Csomagutak egzotikus helyekre, több, szezonon kívüli egyéni szabadsággal párosítva,
növelte a kempingek nehézségeit Ennél több a kempingekről ma már közhely.
(1986: 152)

A campingek már nem azok a dolgok, amelyek álmokat váltanak valóra. Tulajdonosaik válasza az volt, hogy nagyobb központokba tömörültek (mint a Butlin's), és szegmentálták a piacot különböző centrumokkal, melyek eltérő ízléseket elégítettek ki, ide értve a csak-felnőtt központokat, különleges érdeklődésűeknek szóló üdülést és a rövid szabadságokat is (ld. Glancey, 1988).

Ezek a kempingek nehezen tudnának versenyezni az üdülési szolgáltatás legújabb európai „konceptiójával”, a Nottingham-i Sherwood-i erdő Center Park-jának fejlődésével. Ez egy 34 millió font értékű nyaralófaló, melyben mesterséges „tengerpartot” hoztak létre, benne egy óriási duplafalú műanyag kupolával, ami állandó, 84°F hőmérsékletet tart. Ebben a komplexumban az úszás szórakozás, öröm és gyönyörűség trópusi hőséggel, melegvizű lagúnákkal, pálmafákkal és vízparti kávézókkal. Lehetőség van még vitorlázásra, kenuzásra –mindezt egy bámulatosan változatos növényzettel teli környezetben. Az ilyen központoknak nem kell a tengerparton lenniük, mivel a technológia lehetővé teszi, hogy bárhová megtervezzék a tengerpartot. A második Center Parc-ot Kelet-Angliában építették.

Az üdülőhelyeket azért tartották különlegesnek, mert itt koncentráldott a tenger, a homok, néha a napsugárzás is – és nem volt gyáripár, ami csaknem minden más városban jelen volt. De az utóbbi években mindezt változások sora alakította át. Ahogy kiemeltém, a tengerpartot bárhová megépíthetik és megnézhetik. De a tenger viszonylagos vonzereje is csökkent. A 19. században az üdülőhelyek fejlődését a

tengeri fejlődés feltételezett egészségadó hatására alapozták. A napfürdőzés, ennek ellenére viszonylag ritka volt, részben azért, mert nagy hangsúlyt fektettek a fehér bőrre, amely finomságot, semmittevést és elzárkózást szimbolizált. Ám ez kezdett megváltozni a felsőbb körökben az 1920-as évektől, főként az új, divatos üdülőhelyek mint Cannes és Biarritz fejlődésével. Ekkortól a napbarnítottságról egyre inkább vélt spontaneitásra és a feketék iránti természetes érzékenységre asszociáltak. A napozásról azt feltételezték, hogy közelebb viszi az embereket a természethez (ld. Turner és Ash, 1975: 79-83).

A II. világháború utáni időszakban a nap és nem a tenger volt az, amelyről azt feltételezték, hogy egészséget és szexuális vonzást kölcsönöz. Az ideális test lebarnult. Ez a nézőpont osztályhatárokat való tekintet nélkül elterjedt – azzal az eredménnyel, hogy nagyon sok package út ezt, mint a nyaralás legfőbb okát mutatta be. Az észak-európai üdülőhelyek egyre kevésbé lettek kedveltek, divatosak, mert nem tudták garantálni a napbarnított testet (ld. Fiske, 1989: 3. fejezet, az ausztrál strandok szemiotikája). Habár ez megváltozhat a mostani rosszindulatú-daganat pánik miatt, és újra divatos lehet a sápadt bőr, eddig Európában ez a napsugárzás-koncentráció inkább a mediterrán országok tengerparti üdülőhelyeinek fejlődéséhez járult hozzá. Ez Franciaországban és Spanyolországban kezdődött, aztán szétterjedt Görögországra, Olaszországra, Jugoszláviára, és később Észak-Afrikára, legutóbb pedig Törökországra.

A brit strandok nem tudják garantálni a napsütést. Nem tudják garantálni a tiszta vizet sem, ha valaki a tengerben fürdeni szeretne. A 392 brit strand közül 40% nem éri el az EEC-átlagot, és ezekbe a legtöbb észak-nyugat-angliai beletartozik (ld. Scott, 1988). Összehasonlításképpen Franciaországnak 1.498, Olaszországnak 3.308 strandja van. Meg kell jegyezni, hogy a strandok komplex területek, szabálytalanul helyezkednek el a szárazföld és a tenger, a természet és a kultúra között. A strandok különböző elhelyezkedését különféleképpen olvashatjuk – egészen különböző tevékenységformákat tesznek lehetővé.

A tengerparti üdülőhelyek egyediségének elvesztéséhez a városok széleskörű „ipartalanítása” is hozzájárult. Ma kisebb igény van arra, hogy a városból a tengerpartra meneküljenek. Ahogy megváltozott a mindennapi élet, ahogy a városokból kitelepítették a gyárakat (és közülük sok maga is a turisztikai érdeklődés tárgya lett, a városi strandokra hullámgépeket és más adottságokkal a strandon, úgy váltak a tengerparti üdülőhelyek átlagossá.

Az emberek azért mentek a tengerpartra, hogy a szórakozási lehetőségek speciálisan szervezett szolgáltatásainak koncentrációját találják. De most sok üdülőhely szegényesebb szolgáltatásokkal rendelkezik, mint a hasonló méretű városok. Egy mostani Morecambe-i riport megállapítja:

1973-ban az üdülőhely két mólóval, 5 mozival, színházakkal, egy táncteremmel, gazdag élő szórakoztatási lehetőségekkel és sok más vonzerővel rendelkezett. Ma a mólók és a mozik már nem működnek, a színházak bezártak és az élő szórakozási lehetőségeket jelentősen korlátozták. (ld. *Lanchashire Evening Post*, 1987 dec. 23.)

Az üdülőhely egyediségének rengeteg elemét számolták fel ily módon. A TV növekedése egy csapásra átvette a szórakozás ellátását. Ma nem kell elmenni egy üdülőhelyre, hogy nagynevű embereket lássunk. Ahogy Parry kifejti: „a TV hét minden estéjén a legnagyobb tehetségeket sorakoztatta fel” (1983: 192). Továbbá a legtöbb üdülőhely viszonylag kis népességgel rendelkezik és nem tudja a szórakoztatási szolgáltatások nagy koncentrációját nyújtani, ezért gyakran a közellátás szükséges szintjére támaszkodnak. Habár, mivel általában a konzervatív tanácsok vezetik őket, jelentős ellenérzés mutatkozik, hogy a szórakoztatásért jelentős összegeket adjanak ki. És ha fejlesztenek is ilyen adottságokat, azok gyakran kevésbé lenyűgözők, mint azok, amelyeket a potenciális látogatók otthonában lehet találni. Sok a tengerparttól távol eső település sport- és szabadidőközpontokat épített, miközben a nemzeti szórakoztatóvállalatok csaknem mindenhol terjeszkedtek – a tengerpart kivételével. Sokkal általánosabban, ahogy később látni fogjuk, sok város fogyasztóközponttá alakult saját lakói és a potenciális turisták számára is. Harvey megjegyzi, hogy minden városnak egyre inkább „innovatív, izgalmas, kreatív és biztonságos helynek kell lennie az élethez, a játékhoz és a fogyasztáshoz. A látványosság és a bemutatás lett a dinamikus közösség szimbóluma” (1987: 13).

Ilyen változásokat fogok vizsgálni a következő fejezetekben. Miért a „látványosság és a bemutatás” vált csaknem mindenütt jellemzővé? És mit jelent ez azon iparágak szervezése számára, amelyek azért fejlődtek ki, hogy a turisztikai érdeklődés számára nyújtsanak szolgáltatásokat?

Egy további fontos pontot kell még megvizsgálnunk, ez pedig a jelenlegi turizmus nemzetközisége. A turisztikai érdeklődés minden potenciális tárgyának nemzetközileg kell versenyeznie, és ez alapvető változásokhoz vezetett abban, hogy mi a különleges és a nemzetközileg megszokott. Parry jól ábrázolja az olcsó „csomagutúra” pusztító hatását az északi tengerparti üdülőhelyekre:

Az 1930-as évek nyaralójának nem volt választása és elő volt készítve, hogy kockázatot vállaljon. Ha egy malomvárosban élt, legalább minden szomszédja ugyanattól a „szegény héttől” szenvedett. Nem így 1970-es évekbeli megfelelője. Ő napsütést akart – és ha a fél utca leégett háttal, hámló orral és háborgó gyomorral jött vissza Marbelláról vagy Torremolinos-ról ő sem akart kimaradni. (1983: 192-3)